

Г.М. Старасціна
г. Магілёў, Беларусь

ПРАКЛЁНЫ Ё РАМАНЕ І. МЕЛЕЖА “ЛЮДЗІ НА БАЛОЦЕ” І ІХ ПЕРАКЛАД НА НЯМЕЦКУЮ МОВУ

Праклёны – адзін з відаў выслоўяў, кароткіх вусных твораў і ўстойлівых словазлучэнняў, што не з’яўляюцца ні прыказкамі, ні прымаўкамі, ні фразеалагізмамі, хоць часта і падобныя да іх [3, с. 290]. Кляцьба належыць да негатыўных з’яў быту беларусаў, аднак, нягледзячы на гэта, праклёны заслугоўваюць уважлівага вывучэння, бо яны цікавыя як з боку мовы, вобразнасці, так і з боку адлюстравання ў іх быту, светапогляду і маральных нормаў народа [3, с. 14].

Праклёны шырока выкарыстоўваюцца І. Мележам у маўленні персанажаў твора і выражаюць эмоцыі, уласцівыя чалавеку раззлаванаму, якому зрабілі якую-небудзь непрыемнасць. Паводле ўстойлівасці яны падзяляюцца на два тыпы.

I. Праклёны-фразеалагізмы. Некаторыя мовазнаўцы разглядаюць іх сярод выклікавых фразеалагізмаў. Устойлівыя адзінкі, што выражаюць разнастайныя пажаданні станоўчага і адмоўнага характару, І.Я. Лепешаў адносіць да семантычнай групы фразеалагізмаў-пажаданняў [4, с. 138]. Для такіх устойлівых выразаў характэрна “эматыўна-экспрэсіўная дамінанта, пераважная большасць іх функцыянальна абмежавана гутарковым стылем” [1, с. 66]. Для перадачы на нямецкую мову ўстойлівых беларускамоўных праклёнаў выкарыстоўваюцца наступныя спосабы.

1. Падбор семантычнага адпаведніка: *Вада была і на яго надзеле. “Чорт бы яе пабраў!” – падумаў Васіль* [5, с. 17]. // *Auch auf seiner Wiese sah er Wasser. “Hol’s der Teufel!” murmelte er* [6, с. 20]. Параўн.: бел. *чорт бы яе пабраў* (праст. ‘вокліч прыкрасці, абурэння ці захаплення, здзіўлення і пад.’) — ням. *hol dich der Teufel* (‘чорт цябе пабяры’).

2. Калькаванне: – *Бог? А знаеце, дзе ён цяпер? – Дзе? – У Нароўлі ў воласці! За сакратапа! – Каб табе язык адсох! За такія твае словы...* [5, с. 71]. // *“Gott? Wißt ihr denn, wo er derzeit ist?” “Wo denn?” “In Naroulja, im Gemeindeamt. Als Sekretär!” “Die Zunge soll dir für dein freches Geschwätz verdorren!”* [6, с. 89]. У нямецкай мове няма эквівалента фразеалагізма *каб язык адсох* (праст. ‘вокліч абурэння, асуджэння таго, хто сказаў што-н. непрымальнае’), таму ён перакладаецца даслоўна.

3. Замена ўстойлівага выразу нефразеалагічнай моўнай адзінкай: *Усе яны добрыя, справядлівыя такія, няхай іх сарочка не чапае* [5, с. 342]. // *Alle sind sie gut und gerecht, zur Hölle sollen sie fahren!* [6, с. 450]. Параўн.: бел. *няхай сарочка не чапае* (праст. ‘выказванне абурэння і пажадання самага найгоршага каму-н.’) — ням. *zur Hölle sollen sie fahren* (‘няхай яны трапяць у пекла’).

II. Праклёны-нефразеалагізмы. Гэта няўстойлівыя спалучэнні слоў, узятых пісьменнікам з жывой народнай гаворкі. Ім уласціва адметная нацыянальная вобразнасць, спецыфічная экспрэсія. Асаблівасцю такіх праклёнаў з’яўляецца непаўторная ўнутраная форма, адлюстраванне ў іх адметнага бачання навакольнага свету, таму пераклад гэтых выразаў падчас выклікае цяжкасці. Пры перадачы беларускамоўных праклёнаў на нямецкую мову выкарыстоўваюцца

наступныя прыёмы лексічных трансфармацый, упершыню апісаныя Я.І. Рэцкерам [7].

1. Кампенсацыя. Гэты прыём ужываецца ў тых выпадках, калі пэўныя элементы тэксту зыходнай мовы па той ці іншай прычыне не маюць эквівалентаў у мове перакладу і не могуць быць перададзены яе сродкамі [2, с. 218-219]: *Дамецікаў прыблуда! Без яго мо і ціха было б, дык – не ж, прынесла заразу, прыперла гада падкалоднага! Каб яму на тым і на гэтым свеце, як гадзюцы на ражне, круціцца!..* [5, с. 299]. // *Der hergelaufene Sohn von Domezik, dieser pockennarbige Lump! Ohne ihn bliebe vielleicht alles ruhig. Z aber nein, er mußte sich hierher verirren, der Pestbazillus, das heimtückische Aas. Das du auf dieser Welt und im Jenseits im ewigen Feuer schmorst!* [6, с. 394]. У склад праклёну ўваходзіць параўнальны зварот *як гадзюка на ражне*, ужыванне якога абумоўлена экстралінгвістычным фактарам – выкарыстаннем у папярэднім кантэксте фразеалагізма *гад падкалодны* (праст. 'агідны, шкодны, каварны чалавек, які дзейнічае спадцішка'). Названае вышэй параўнанне – перакладальны элемент праклёну. Адсутны ў нямецкай мове эквівалент параўнальнага звароту кампенсуецца ўжываннем словазлучэння з іншай паняццевай асновай, але з той жа семантыка-стылістычнай функцыяй (*im ewigen Feuer schmoren* 'гарэць у вечным агні'). Астатнія элементы праклёну калькуюцца. Параўн.: бел. *каб яму на тым і на гэтым свеце, як гадзюцы на ражне, круціцца* — ням. *das du auf dieser Welt und im Jenseits im ewigen Feuer schmorst* ('каб ты на тым і на гэтым свеце гарэў у вечным агні').

2. Канкрэтызацыя значэння. Сутнасць гэтага прыёму – адзінка зыходнай мовы з больш шырокім прадметна-лагічным значэннем замяняецца адзінкай з больш вузкім значэннем: *"Лішне! Кеб табе за это лишнее ўвесь век на тым свеце гарэць!"* [5, с. 317]. // *"Zuviele! Hundert Jahre sollst du in der Hölle schmoren, du Ausgeburt!"* [6, с. 416]. Ужыты ў складзе праклёну фразеалагізм шырокай семантыкі *той свет* (разм. 'замагільны свет як супрацьпастаўленне зямному жыццю') перакладаецца назоўнікам *die Hölle* ('пекла'), які абазначае паняцце больш вузкага аб'ёму. Аднак разам з удалым (адэкватным) перакладам лексічных кампанентаў праклёну назіраюцца выпадкі недакладнага перакладу. У прыведзеным прыкладзе словазлучэнне *ўвесь век* ('заўсёды', параўн. з фразеалагізмам *век вечны* 'заўсёды, вечна') перакладаецца як *hundert Jahre* ('сто гадоў').

Аналіз фактычнага матэрыялу дае падставы сцвярджаць, што ў нямецкай мове няма эквівалентных адпаведнікаў пераважнай большасці беларускамоўных праклёнаў. Гэта абумоўлена перш за ўсё адлюстраваннем ў іх своеасаблівага светапогляду беларусаў, адметнага бачання і ўспрымання імі знешняга свету.

Літаратура:

1. Аксамітаў А.С. Функцыянаванне і ўспрыманне фразеалагізмаў у тэксте твораў Якуба Коласа // Роднае слова. – 1996. – № 7. – С. 63–73.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод. – М.: "Международные отношения", 1975. – 240 с.
3. Грынблат М.Я. Выслоўі // Выслоўі / Рэд. тома А.С. Фядосік. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979. – С. 5–24.
4. Лепешаў І.Я. Фразеалогія сучаснай беларускай мовы: Вучэб. дапам. для філал. фак. ВНУ. – Мінск: Выш. шк., 1998. – 271 с.
5. Мележ І. Збор твораў: У 10 т. – Мн.: Маст. літ., 1983. – Т. 5: Людзі на балоце: Раман з "Палескай хронікі". – 415 с.
6. Melesh I. Menschen im Sumpf: Roman / Aus dem Belorussischen von Henryk Bereska, Gundula und Wladimir Tschepego. – Berlin: Verlag Volk und Welt, 1974. 519 с.
7. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. – М.: Международные отношения, 1974. – 216 с.